

Langen, Jørgen Vogelius, Karen Sjørup og Lennart Berntson. Mange af selv-fremstillingerne har næsten karakter af bekendelsesskrifter, fx synes Brian McGuire at være en *hardcore* hermeneutiker på jagt efter eget spejlbillede (eller idealbillede) i middelalderen, sådan lidt sat på spidsen. Men det er generelt sagt tankevækkende, i hvor vid udstrækning fagligheden synes at være formet af det personlige liv.

De fleste af artiklerne har en meta-historisk tilgang med vægten på metodiske og teoretiske spørgsmål, mens enkelte mere regelrette historiske artikler egentlig falder uden for – det gælder Henriks Jensens essay om »Guds død« efter 1. Verdenskrig, og Stephen Turk Christensens artikel om tyrkernes opgør med fortiden i dette århundrede. Den sidste kan dog også læses som en konkretisering af Brylids overvejelser over historikerens rolle i samfundet.

Det kan være svært at udpege nogen fælles træk i denne brogede forsamling. Gennemgående er der naturligvis tale om en fascination ved fortiden, men den iklædes ret forskellige gevandter. Mange, vel endda de fleste, bevæger sig in-

den for den »nye« mentalitets- og kultur-histories felt, forholdet mellem aktør og struktur optager en stor del, og historikerens tidsbundethed og en optagethed af historikerens rolle i samfundet synes at være fælles gods. Derimod ser der ud til at kunne være basis for ophedede diskussioner om historisk sandhed, konstruktivisme og relativisme på instituttet.

For andre historikere er det jo som regel interessant at høre om, hvad der driver andre til at interessere sig for fortiden, så meget at det bliver deres beskæftigelse. Forsideillustrationen viser sig ved nærmere eftersyn at være et tåget udsnit af Delacroix' billede af Friheden på Barrikaderne i 1830, uklart fordi det er fotograferet bag en råglasru-de. Man kan spekulere over symbolikken – hvis der er en sådan: Er det et sindbillede på fortiden, der kun anes »som i et spejl, i en gåde«? Eller er det bare RUC's revolutionære image, der er blevet uklart? Faglige revolutioner skal man næppe lede efter i denne antologi; men et historisk institut i Danmark er tydeligvis og heldigvis nu om stunder en meget blandet landhandel.

Jens Chr. Manniche

SLESVIG OG HOLSTEN

Martin Rheinheimer: *Die Dorfordnungen des Herzogtums Schleswig. Dorf und Obrigkeit in der Frühen Neuzeit*. Band 1: Einführung, Band 2: Edition. Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte, herausgegeben von Peter Blickle und David Sabean, Band 46/1. (Lucius & Lucius, 1999). 347 + 1.017 s., 131,50 SFr.

Landsbyvedtægterne har længe været anset for en af hovedkilderne til vor vi-

den om de normer og regler for menneskelig adfærd, der var gældende i det gamle landsbysamfund. I Danmark blev en stor del af de kendte vedtægter udgivet i perioden 1904-38 under titlen *Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer*, men desværre på en måde, der slet ikke opfylder kravene til moderne videnskabelige udgivelser. En samlet bearbejdelse af landsbyvedtægterne fik man også kun delvis ved Poul Meyers disputats *Dan-*

ske Bylag. En fremstilling af det danske landsbystyre paa baggrund af retshistoriske studier over jordfællesskabets hovedproblemer fra 1949, for Meyers hovedinteresse var klart de retshistoriske aspekter, hvorimod de socialhistoriske og landbrugshistoriske problemer kun sporadisk blev belyst, ligesom han ikke foretog nærmere analyser af f.eks. landsbyvedtægternes geografiske fordeling eller de enkelte vedtægters lokale udformning.

I slutningen af 1980'erne blev der inden for rammerne af Landbohistorisk Selskab gjort en fornyet indsats inden for emnet, men det blev kun til enkelte gode tilløb, først og fremmest to artikler, Grethe Carlslund Petersens »Landsbystyre og fællesskab i det 18. århundrede« i *Fra Ribe Amt* 1987 og Helle Schummels »Landsbyfællesskabet – Hvem har skrevet hvad og Hvad ved vi?« i *Bol og By* 1990. Desværre blev Helle Schummels indsigtfulde oversigt over udforskningen af landsbyvedtægterne gennem tiden mere et punktum end optakten til en ny og spændende forskningsindsats, som hun ellers med den pågældende afhandling viste, at der er et stort behov for.

Så meget mere glædeligt er det, at der fra Kiels Universitet er kommet en fornem publikation, der netop imødekommer dette behov, ganske vist kun for hertugdømmet Slesvig forstået som det geografiske område med grænserne fra før 1864 (fra Kongeåen til Ejderen), men den er alligevel så generel, at den også belyser mange af de kongerigske forhold.

Forfatteren er Martin Rheinheimer, der efter studier i Kiel og Thessaloniki blev doktor (ph.d.) fra Kiels Universitet i 1989. Han har siden 1992 været sekretær for Arbeitskreis für Wirtschafts- und Sozialgeschichte Schleswig-Holsteins. Rheinheimer har tidligere arbejdet med sociale forhold i Großsolt i Angel, frem-

lagt i den store artikel »Armut in Großsolt (Angeln), 1700-1900« i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte* 1993. Det var disse studier, der førte ham ind på arbejdet med landsbyvedtægterne. I 1998 blev det foreliggende arbejde med god grund godkendt som »Habilitationsschrift« (doktordisputats) ved universitetet i Kiel.

Arbejdet består af to dele, nemlig bind 1, som er en beskrivelse og analyse af landsbyvedtægterne fra hertugdømmet Slesvig, og bind 2, som er en videnskabelig, tekstkritisk udgave af de 349 landsbyvedtægter, der er bevaret fra området. Udgiveren har været meget stringent i sin udvælgelse af kilderne. Kun de dokumenter, der kan siges at være landsbyvedtægter i egentlig forstand, er kommet med, og overalt, hvor de originale håndskrevne kilder har kunnet opspores, har de været grundlaget for udgaven, eftersom mange af de tidligere trykte vedtægter er gengivet på utilfredsstillende måde. Det vil altså sige, at den enkelte landsbyvedtægt er gengivet på originalsproget: dansk, plat-tysk eller højtysk og med udførlige noter, der fortæller om kildens proveniens, eventuelle tidligere tryk, varianter i forhold til tidligere eller senere vedtægter fra samme by samt identifikation af de personer (oftest embedsmænd), der er nævnt i kilden. Som en ekstra hjælp til brugeren er lavet en kronologisk fortegnelse over vedtægterne, der i bogen er ordnet alfabetisk efter landsbyens navn, således at byer nord for den nuværende statsgrænse er gengivet med deres officielle nugældende danske navn og tilsvarende for byer syd for grænsen. Endvidere findes en fortegnelse ordnet efter herreder og amter (her er konsekvent anvendt de tyske navne), et personregister, et (tysk) sagregister og det mest nyttige af det hele: et »glossar« på 65 sider over de hyppigst forekommende ud-

tryk i vedtægterne, uanset sprog oversat til moderne tysk.

Forud for hver landsbyvedtægt er med få ord gengivet indholdet af de vigtigste paragraffer i kilden. Disse oversigter har (formentlig i form af en database) været Martin Rheinheimers hovedmateriale ved udarbejdelsen af bind I: »Einführung«. Da dette binds hovedresultater for få år siden er trykt i en særlig afhandling på dansk: »Landsbyvedtægt og øvrighed i hertugdømmet Slesvig« i *Bol og By* 1995, skal jeg her nøjes med at referere de vigtigste synspunkter.

I modsætning til tidligere, hvor man mente, at landsbyvedtægterne var en form for urgammel sædvaneret, der blot på et givet tidspunkt blev skrevet ned, så dokumenterer Rheinheimer helt klart, at vedtægterne afspejler tilstanden i landsbysamfundet på det tidspunkt, hvor de blev skrevet ned og ofte er resultatet af aktuelle problemer. Vedtægternes vigtigste formål synes at have været ønsket om at skaffe fred og at fremstille nogle klare hjælpemidler til at løse tilbagevendende problemer – vel at mærke uden myndighedernes indblanding. Dette var naturligvis også i myndighedernes interesse, og det er på den baggrund, at man må se den specielle kongelige forordning for hertugdømmerne af 28. oktober 1721, der direkte pålagde hver enkelt landsby at sørge for, at der blev udarbejdet en skriftlig landsbyvedtægt, som amtmanden skulle godkende og samtidig sørge for, at vedtægten ikke stred mod de offentlige love og forordninger. Det er bemærkelsesværdigt, at der aldrig kom en tilsvarende forordning for kongeriget.

1721-forordningen betød dels en markant stigning i antallet af indgåede vedtægter, dels at landsbyvedtægterne nu for alvor blev en integreret og anerkendt del af retssystemet, samtidig med at den gav embedsmændene ret og pligt til at

blande sig i landsbyernes interne forhold.

Af Rheinheimers mange undersøgelser skal her blot nævnes studierne over vedtægternes sprog (s. 214-232 med kortet fig. 35, s. 218). Det er helt tydeligt, at vedtægterne i mange landsbyer især i Nordslesvig, på Sundeved og den sydlige del af Als er forfattet på tysk (plattysk før 1620, derefter mere og mere hyppigt på højtysk), selv om folkesproget notorisk var dansk. Forfatteren mener, at det skyldes, at de betydningsfulde sociale lag i landsbyerne var tosprogede, og at det var af hensyn til embedsmændene, at sproget blev tysk.

Meget interessant er også forfatterens redegørelse for grupper af vedtægter, der klart er blevet udstedt som en form for dekret af myndighederne. Som eksempel kan nævnes de 15 vedtægter, som hertug August af Nordborg lod udstede i 1686 for landsbyer på Nordals, og det ser ud til, at han året før havde udsendt vedtægter for samtlige landsbyer på Ærø. Det spændende er, at der er tydeligt verbalt og indholdsmæssigt slægtskab mellem alle disse vedtægter, men de er alligvel ikke ens, så lokale forhold har fået lov til at komme med i vedtægterne.

Rheinheimer foretager i værkets første bind en lang række undersøgelser af den geografiske korrelation mellem de bevarede landsbyvedtægter og mange forhold af kulturhistorisk karakter illustreret ved mange fine kort. Det er i den forbindelse mærkværdigt, at han ikke har undersøgt relationerne mellem landsbyvedtægterne og de enkelte regioners dyrkningssystemer, der fra øst mod vest var: trevangsbrug, tovangsbrug, græsmarksbrug og alsædebrug helt mod vest i marskområderne, men det kan måske skyldes, at der ikke foreligger nogen systematisk undersøgelse af dyrkningssystemernes udbredelse i hertugdømmerne.

Det har været et meget stort forskningsarbejde såvel at indsamle, trykke og redigere de 349 landsbyvedtægter fra Slesvig som at foretage den fine analyse og præsentation af dem. Der er kun grund til at ønske slesvigerne tillykke med denne fine kildesamling og håbe, at den må blive flittigt brugt, for der er mange historiske problemer i materia-

let, som Rheinheimer slet ikke har berørt. Det må imidlertid også være tilladt at ønske, at arbejdet kan virke inspirerende på danske forskere, således at der igen kommer gang i det spændende arbejde med landsbyvedtægterne nord for Kongeåen. Martin Rheinheimer har vist, hvordan det kan gøres.

Karl-Erik Frandsen

NORDEN

Johan Engström og Ole L. Frantzen (red.): *Øresunds strategiske rolle i et historisk perspektiv. Dansk-svensk symposium 3-7 juni 1996.* (Tøjhusmuseet m.fl., 1998). 196 s., 200 kr.

Det foreliggende værk gengiver 14 foredrag fra et stort anlagt dansk-svensk symposium, der meget passende fandt sted på begge sider af Øresund. Kronologisk strækker de sig fra forhistorisk tid til Den kolde Krig. Bogen har symposiets stærke og svage sider. Forskning inden for et tema samles praktisk, og det er evident, at flere af artiklerne præsenterer nye resultater eller spændende *work in progress*. Selv hvor det ikke er tilfældet, er det ganske nyttigt at få en udenlandsk forskningstradition opsummeret på få sider. Der er lige så åbenlyse mangler: Dækningen er pletvis, både kronologisk og tematisk. Perioden mellem middelalderen og Frederik II er slet ikke behandlet, hvilket er ret uheldigt, da vi her ser blandt andet indførelsen af Sundtolden og skabelsen af de første nationale flåder med specialiserede krigsskibe. Tematisk kunne man have forventet en braudelsk tilgang med Øresund i centrum, altså de naturgivne forhold i samspil med strategi, politik og teknologi, men mange af forfatterne

nøjes med at beskæftige sig med krig og samfund *omkring* Øresund, hvilket jo er noget helt andet. Ikke uinteressant, langt fra, men snarere irrelevant for symposiets tema. Derfor savner man i udtalt grad et indledende eller sammenfattende afsnit, der fastlagde de fysiske rammer for Øresundsområdet, såsom dybde, strømforhold, vindretninger, isforhold, klimaændringer og den til hver tid eksisterende militærteknologi og transportkapacitet.

Trods de anførte kritikpunkter er der afgjort spændende artikler. Jeg vil fremhæve Gunner Linds om «Danmark og Øresund i 1600-tallet» som en af de få, der faktisk ser på den danske militære planlægning i 1600-tallet strukturelt og i et internationalt perspektiv. Hans pointe er, at med en forsinkelse kobles det nordiske og atlantiske system i 1600-tallet i Øresund, men at det ville være en oversimplificering at se det nordiske system som blot et undersystem af det atlantiske. De nordiske flåder var stadig ganske betydelige, og selv en stormagts flåde ville normalt have brug for en nordisk allieret med baser. Det kunne dog ikke skjule det faktum, at England og Nederlandene de facto havde kontrol over Øresund, idet deres flådemæssige overlegenhed var tilstrækkelig og så åbenlys